

С. Семак,

аспірант кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СПОСОБИ ДОВЕДЕННЯ ОСОБИ ДО САМОГУБСТВА, ЯКА ПЕРЕБУВАЛА В МАТЕРІАЛЬНІЙ АБО ІНШІЙ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ВИНУВАТОГО

Кримінальне правопорушення, пов'язане із доведенням особи до самогубства, є особливим видом протиправної діяльності, що полягає у здійсненні умисних чи необережних вчинків, які змушували кого-небудь пройнятися певними почуттями, переживаннями, чим сприяли суїциду або схилили особу до позбавлення себе життя. Для досягнення своєї злочинницької мети – доведення особи до самогубства – правопорушник може вдаватися до найрізноманітніших активних або пасивних дій, перелік яких сьогодні, в умовах глобалізації і цифровізації суспільного життя, постійно ширшає і потребує додаткової кваліфікації і деталізації. Тобто для чіткого застосування кримінального закону й установлення кримінальної відповідальності за доведення до самогубства слід зосередити наукову криміналістичну увагу на способах учинення такого злочину, що має неабияке значення для правильної кваліфікації досліджуваного протиправного діяння.

Одним із наріжних складників криміналістичної методики вважають спосіб учинення кримінального правопорушення. Спосіб доведення особи до самогубства є важливим компонентом об'єктивної сторони складу такого злочину, передбаченого ст. 120 КК України, тому студіюванню цього питання вже приділяли свою увагу багато науковців, із-поміж яких: О. А. Гусак, І. О. Зінченко, В. О. Кіри-

енко, В. А. Кокonos, О. О. Колінько, Г. С. Крайник, В. В. Пивоваров, Є. В. Шевченко та ін. Учені погоджуються з тим, що «до об'єктивної сторони складу злочину доведення особи до самогубства можна вналежнити його діяння, наслідки, причиновий зв'язок та спосіб» [4], спираючись на оновлену ст. 120 КК України після набрання чинності Законом України № 2292-VIII від 08.02.2018 р.: «1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства, – караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [5]. Проте діяння щодо потерпілого / потерпілої, яке спонукало його / її скоїти самовбивство, може бути вчинене у формі не лише дії (активні фізичні або духовно-моральні дії), але й бездіяльності (пасивна поведінка, що характеризується ухилянням від дій). Особливо важливим є врахування бездіяльності для трактування і застосування ч. 2 ст. 120 КК України «2. Те саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох або більше осіб, – карається обмеженням

волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк» [5], оскільки бездіяльність у такому разі слід розуміти як суспільно небезпечну й протиправну пасивну поведінку, що постає як невчинення суспільно корисної дії, яку особа могла і повинна була реалізувати через покладені на неї правові обов'язки, коли, наприклад, злочинець був зобов'язаний і мав реальну можливість у конкретних умовах виконати необхідні дії – надавати потерпілому матеріальну допомогу, піклуватися про нього, але ігнорував і позбавив потерпілого такої допомоги, тобто не виконував обов'язків, які були на нього покладені, що й спонукало потерпілого вчинити самогубство. Із огляду на це, додаткових коментарів потребує об'єктивна сторона складу злочину «доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого», а також способи вчинення такого правопорушення.

Мета нашої розвідки – описати способи вчинення правопорушення «доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого», передбачений ч. 2 ст. 120 КК України.

Науковим підґрунтям дослідження стали основоположні праці вчених, які зробили вагомий внесок у розробку методики розслідування злочину, пов'язаного з доведенням до самогубства особи, а саме: О. М. Джужі, О. Б. Капустіна, Г. С. Крайник, В. А. Коконос, А. В. Савченка, В. В. Чернея, В. А. Шевченка та ін.

Об'єктом злочину «доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого», передбаченим ч. 2 ст. 120 КК України, є життя людини. Доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, може бути вчинене у формі дії або бездіяльності. В об'єктивній стороні складу такого злочину процес його вчинення харак-

теризується поступовим розвитком подій, що починаються діями або бездіяльністю злочинця і закінчуються самогубством або замахом на самогубство потерпілого. Злочинне діяння або бездіяльність можуть бути вчинені різними способами.

У ст. 91 КПК України наголошено на потребі ретельного аналізу способів учинення будь-якого кримінального правопорушення як обставин, що їх установлюють під час доказування події злочину та розслідування кримінальних правопорушень [6]. Вивчення способу доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, є надзвичайно важливим, оскільки суд, ухвалюючи вирок, індивідуалізує покарання, ураховуючи спосіб учинення такого злочину. Спосіб доведення до самогубства особи – один із ключових елементів криміналістичної характеристики такого кримінального караного діяння, що презентує найширший спектр криміналістичної інформації та надає змогу слідчому зорієнтуватися і відтворити події злочину й установити оптимальні методи його розслідування. Саме через спосіб відбиваються дії злочинця, який довів потерпілого до самовбивства або замаху на самогубство.

Описуючи способи доведення до самогубства, слід зауважити, що кримінально караними є лише ті, що передбачені нормами ч. 1 ст. 120 КК, зокрема: жорстоке поводження, шантаж, примус до протиправних дій, систематичне приниження людської гідності. На думку Г. С. Крайник, «способи вчинення злочину є вичерпними лише для доведення до самогубства або замаху до самогубства. Щодо схиляння до самогубства та інших дій, що сприяють учиненню самогубства, то тут спосіб може бути будь-яким. На кваліфікацію за ст. 120 КК України не впливає» [4]. Уважимо справедливим формулювання і доповнення «інші дії, що сприяють учиненню самогубства», оскільки

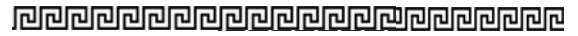

таке запропоноване визначення об'єктивної сторони складу злочину дає змогу розширити зміст статті та коло підстав для притягнення винних до кримінальної відповідальності за доведення до самогубства, що надзвичайно важливо, наприклад, під час застосування ч. 2 цієї статті, де додатковою кваліфікаційною ознакою є матеріальна залежність або інша залежність від винуватого, тому способом вчинення злочину тут можуть стати й бездіяльність, тобто ненадання або позбавлення матеріальних ресурсів, здійснення службового тиску на залежну від винуватого людини тощо. Така додаткова кваліфікаційна ознака постає як істотна обставина, що відбиває вищий ступінь суспільної небезпечності скоєного й особи винного та впливає на законодавчу оцінку злочину «доведення до самогубства». Під матеріальною залежністю слід розуміти стан, за якого потерпілий / потерпіла отримує від винного / винної вагому матеріальну підтримку або перебуває на його утриманні (наприклад, залежність непрацездатної жінки від чоловіка, непрацездатного чоловіка від жінки, неповнолітніх дітей від батьків, непрацездатних батьків від дітей тощо). Під іншою залежністю слід розуміти залежність підлеглого від керівника, військовослужбовця від командира, здобувача освіти від викладача, одного родича від іншого тощо.

Одним із способів доведення до самогубства слід уважати жорстоке поводження з потерпілим / потерпілою, який / яка перебував / ла в матеріальній або іншій залежності від винуватого / винуватої. Під «доведенням» за Словником української мови слід розуміти дію, за значенням «змушувати кого-небудь пройнятися певними почуттями, переживаннями та ін.» [11], тобто це не разова дія, а постійна повторювана діяльність, що має тривалий, системний характер. Загалом, повто-

рюваність злочинних дій є однією із загальних ознак усіх способів доведення до самогубства. Семантичний відтінок повторюваності закріплено й у власне терміні «поводження», що означає «певну поведінку, спосіб або характер дій» [11] або «обходження з ким-небудь, ставлення до кого-небудь» [11]. Сучасна вітчизняна криміналістична наука й судова практика під жорстоким поводженням як одним із способів доведення до самогубства розуміє «безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо)» [7; 9]. Із огляду на це, доведення і жорстоке поводження передбачають лише такі дії, вчинки, поведінку, що мають тривалий повторюваний насильницький фізичний чи психологічний характер і відбивають антигуманне ставлення винуватого до потерпілого.

Якщо жорстоке поводження може виявитися не лише в завданні тілесних ушкоджень і душевних страждань, а й у позбавленні речових і економічних благ потерпілого, то припустимо, що потерпілий матеріально залежний від винуватого й між ними існують усталені відносини. Як справедливо зауважує О. Б. Капустін, жорстоке поводження «може виражатися в позбавленні їжі, води, сну, одягу, житла тощо. Зрозуміло, що такі дії можуть вчинятися й тоді, коли між винним і потерпілим відсутня певна юридична залежність, але і у цьому випадку між ними повинні існувати певні відносини, оскільки позбавити їжі, води, сну тощо цілком сторонню людину, демонструючи таким чином жорстоке з нею поводження, неможливо» [3]. Сторонами таких відносин можуть бути близькі родичі та члени сім'ї, до яких згідно зі ст. 3 КПК України належать: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка,

правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [6]. Якщо винуватим і потерпілим є хтось із осіб, поданих вище, і насильницькі фізичні чи психологічні дії відбуваються в сімейних або інших близьких стосунках, то жорстоке поводження із особою, яка перебуває в матеріальній або іншій залежності, корелює із терміном «економічне насильство», що відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» є «формою насильства, яка включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру» [10].

До ознак економічного насильства вналежнюють: «контроль над фінансами іншої людини без її згоди; обмеження доступу іншої людини до користування спільною власністю, маніпуляція правом власності як перевагою одного члена сім'ї над іншим; погрози жертві втратити кошти, власність чи особисті речі у разі непослуху; обмеження права людини на навчання та працю; примушення до заняття проституцією, жебрацтвом, крадіжкам; викрадання у жертви майна, коштів чи документів; примушення передати право власності на рухоме й нерухоме майно жертви; приниження жертви та психологічний тиск через перевагу у матеріальній власності; маніпулювання думками та бажаннями жертви способом відбирання у неї матеріальних ресурсів та їжі» [2]. Особі, яка

перебуває в матеріальній залежності, досить важко припинити самотійно економічне насильство, оскільки потерпілий цілком позбавлений речових або фінансових ресурсів і залежить від допомоги інших. Відчуваючи власну фінансову неспроможність і нікчемність, не бачачи перспектив і виходу зі скрутного матеріального становища в осяжному майбутньому, відчуваючи постійний психологічний або фізичний тиск, така особа стає потенційним самогубцем, тобто економічне насильство може викликати сильні душевні хвилювання, які можуть стати причиною самогубства. Найчастіше в групі ризику опиняються і стають жертвами економічного насильства і потенційними самогубцями соціально незахищені люди, безробітні, люди похилого віку, жінки, які доглядають малолітніх дітей, діти. Економічне насильство як різновид жорстокого поводження є одним із найпоширеніших способів учинення злочину доведення до самогубства особи, передбаченого ч. 2 ст. 120 КК України.

Жорстоке поводження з особою, яка перебуває в службовій залежності, може мати досить широкий спектр проявів і способів учинення, що пов'язано з неабияким різноманіттям професій, особливих професійних відносин. Нерідко увага науковців звернена до опису суїциду або доведення до самогубства осіб, які перебувають на військовій або альтернативній службі, оскільки представники такої фахової спільноти мають серйозні фактори ризику самовбивства через діяльність у надскладних умовах, пов'язану з бойовим досвідом і бойовими діями, загибеллю людей навколо, фізичними або психологічними травмами, доступом до вогнепальної зброї тощо. Зокрема, на думку І. О. Папуші, «головна особливість розслідування доведення до самогубства військовослужбовців полягає в тому, що слідчому необхідно зібрати достатньо доказової інформа-

ції, яка би переконливо свідчила про факт самогубства, щоб ні у кого не було сумнівів у тому, що військовослужбовець міг бути вбитим. [...] Крім цього, певні труднощі у правозастосовній діяльності спричиняють проблеми кваліфікації доведення до самогубства та встановлення обставин, що підлягають з'ясуванню. Особливо це стосується встановлення факту доведення до самогубства військовослужбовця, встановлення причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) винного та самогубством (замахом на самогубство) потерпілого, встановлення вини. [...] Необхідно встановлювати існування взаємозв'язків між особою злочинця, особою потерпілого (військовослужбовцем) та способом учинення самогубства. Зокрема, такі взаємозв'язки можуть простежуватися: у стосунках «начальник – підлеглий»; у стосунках між особою потерпілого та з колегами по службі, в тому числі й за наявності позастатутних відносин тощо» [8]. До категорії ризику суїцидального доведення можуть належати особи, які працюють у сфері державного управління, судової влади, обіймають впливові посади державної служби, співробітники правоохоронних органів і служб порятунку, працівники фінансово-економічного сектору, керівництво великих бізнес-корпорацій тощо.

Ще одним із загальних способів доведення особи до самогубства, що його визначено у ч. 1 ст. 120 КК України, є шантаж. У Кримінальному кодексі України шантаж визначають лише як можливий спосіб вчинення злочину, передбаченого, крім ст. 120, також ст. 149, 258¹, 301², 303. Як самостійне злочинне діяння шантаж в українському кримінальному праві не виокремлено. За Словником української мови шантаж – це «заякування погрозою викрити або розголосити з певною метою факти, відомості, які можуть скомпрометувати, зганьбити кого-небудь» [11]. Щодо матеріально залежної особи

шантаж може бути застосовано як заякування розголосити про фінансову скруту, матеріальну неспроможність і залежність потерпілого, що може ганьбити її честь та гідність, погрожування позбавити матеріальних ресурсів. Особа, яка перебуває в службовій залежності, може опинитися в ситуації, коли щодо неї керівництво порушує принципи службового етикету й службової дисципліни, використовує в корисливих цілях своє службове становище, а саме схиляє, викликаючи почуття страху й тривоги, до виконання злочинних наказів, розголошення конфіденційної інформації, пов'язаної з виконанням її посадових обов'язків, дискредитує підлеглого у відносинах з вищим керівництвом, колегами й громадянами, погрожує звільненням, чинить службовий тиск. Таке систематичне зловживання службовим становищем і шантажистські дії щодо особи, яка перебуває в службовій залежності, можуть стати одним із способів доведення до самогубства.

Систематичне приниження людської гідності через матеріальну чи службову залежність особи – це будь-яке тривале принизливе й образливе ставлення до потерпілого (образи, зневажливе ставлення, применшення важливості значення життя і постаті потерпілого, знущання над честю чоловіка / жінки, цькування, невинуваті вказівки на фізіологічні чи психоемоційні вади людини, негативні судження і сардонічні висміювання про особу жертви) у зв'язку з фінансовою скрутою особи, яка опинилася в матеріальній залежності від винуватого. Проте, судова й криміналістична практика свідчить, що за ч. 2 ст. 120 КК України як приниження людської гідності не можна, наприклад, визначати розірвання шлюбних відносин за бажанням одного з подружжя, припинення спільного проживання, подружню зраду, якщо під час цих обставин особа не вчиняла діяння, що були спрямовані на зумисне при-

низливе ставлення до людської честі й гідності. Також не можна кваліфікувати за ч. 2 ст. 120 КК України випадки самогубства через вчинення щодо особи будь-яких інших законних дій (наприклад, схиляння до виконання посадових обов'язків відповідно до посадової інструкції, оголошення доган за службові проступки, рішення про пониження на посаді, правомірного звільнення з роботи), а також через розголошення достовірних відомостей, що відповідають дійсності, хоча й таких, що принижують гідність особи, проте за умов, що їх оприлюднення відбулося не в неважливій, принизливій, образливій чи цинічній формі.

Одним із способів доведення особи до самогубства законодавець також називає систематичний протиправний примус до дій, що постає як погроза фізичним насиллям, заподіяння фізичного болю, катування, психологічний тиск тощо з метою примусити потерпілого виконати певні дії супроти її волі. Під протиправним примусом слід розуміти силування когось до дій, що характеризується як соціальне і правове відхилення від норми, зловживання правом і порушення, при цьому виконувани дії, до яких примушують особу, необов'язково повинні бути протиправними, але суперечити її власній волі. Неможна, наприклад, уважати протиправним примусом схиляння до виконання звичайних посадових обов'язків підлеглого, виконання батьківських зобов'язань щодо малолітньої дитини тощо. Спираючись на формулювання такого способу доведення до самогубства, потерпілий вимушений діяти проти свого бажання плановірно й протягом певного проміжку часу, тобто йде мова про продовжуваність учинення злочинних дій щодо жертви.

Справді, додатковим джерелом відомостей про спосіб учинення будь-якого злочину є час його скоєння. Доведення до суїциду вналежнюють, як правило, до продовжуваних злочинів.

Урахування впливу часу під час розслідування доведення до самогубства дає змогу відтворити послідовність, тривалість і зв'язність подій злочину, дій злочинця і потерпілого, установити проміжок і специфіку різних обставин тощо. Попри утвердження думки про те, що доведення до самогубства є плановим, послідовним і тривалим злочинним діянням, трапляються випадки, коли схиляння або підбурювання до суїциду сталося раптово й оказіонально. Наприклад, досліджуючи час і продовжуваність злочину, пов'язаного з доведенням особи до самогубства, J. G. Phillipsa, K. Diesfeldb, L. Mannс зазначають: «Правову реакцію на випадки спонтанного жорстокого поведіння слід порівняти з іншими інцидентами, коли жорстоке поведіння з жертвою тривало роками. Наприклад, у 2008 р. Розімері Боксалл протягом 2 років зазнавала постійних знущань з боку Хатісе Джан і її спільника Олувакемі Аджосе. За кілька хвилин до того, як Розімері Боксалл вистригнула з вікна третього поверху в Лондоні, Хатісе Джан сказала їй: «Ти хочеш померти? Вистригни з вікна». Коли Розімері відповіла на запитання: «Ти хочеш, щоб я стрибнула?», 13-річна дівчина відповіла: «Так». Коли Розімері лежала, вмираючи на вулиці внизу, Хатісе Джан оглянула її тіло й сказала: «Так тобі й треба». За свою роль у самогубстві Розімері Боксалл Хатісе Кан і Олувакемі Аджосе були визнані винними в ненавмисному вбивстві» [1]. Отже, вивчення часового проміжку доведення особи до самогубства відіграє важливу роль на всіх етапах виникнення, існування й використання доказової інформації.

Попри те, що об'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 120 КК України, є життя особи, для його розслідування і доказування, крім способу доведення до самогубства особи, встановлення потребують відповідно до ст. 91 КПК України також «обставини, які підтверджують, що гроші,

цінності та інше майно [...], були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення» [6], оскільки такий злочин пов'язаний із володінням / позбавленням матеріальних благ, речами матеріального світу, з приводу яких чи у зв'язку з якими міг бути вчинений злочин.

Отже, спосіб учинення кримінального правопорушення належить до предмету доказування доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, оскільки є основним складником об'єктивної сторони такого злочину. Із-поміж способів доведення до суїциду особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, виділяють жорстоке поводження, однією з форм якого з огляду на ч. 2 ст. 120 КК України є економічне насильство, шантаж, систематичне приниження людської гідності, систематичний протиправний примус до дій. Із метою правильного застосування диспозицій ч. 2 ст. 120 КК України слід уважати кваліфікаційною ознакою не лише матеріальну залежність потерпілого від винуватого, але й винуватого від потерпілого, а також доповнити особливим суб'єктом – посадовою особою, яка вчиняє злочинні діяння щодо особи, використовуючи службове становище та з корисливих мотивів. Перспективними вважаємо подальші розроблення питання формування криміналістичної характеристики та положень розслідування доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого.

У статті проаналізовано способи учинення кримінального правопорушення, що належать до предмету доказування доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого,

оскільки є основними складниками об'єктивної сторони такого злочину. Установлено, що з-поміж способів доведення до суїциду особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, виділяють жорстоке поводження, однією з форм якого з огляду на ч. 2 ст. 120 КК України є економічне насильство, шантаж, систематичне приниження людської гідності, систематичний протиправний примус до дій. Наголошено, що спосіб доведення до самогубства особи є одним із ключових елементів криміналістичної характеристики такого кримінально караного діяння, що презентує найширший спектр криміналістичної інформації та надає змогу слідчому зорієнтуватися і відтворити події злочину й установити оптимальні методи його розслідування. Зазначено, що доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, може бути вчинене у формі дії або бездіяльності. В об'єктивній стороні складу такого злочину процес його вчинення характеризується поступовим розвитком подій, що починаються діями або бездіяльністю злочинця і закінчуються самогубством або замахом на самогубство потерпілого. Висновковано, що з метою правильного застосування диспозицій ч. 2 ст. 120 КК України слід уважати кваліфікаційною ознакою не лише матеріальну залежність потерпілого від винуватого, але й винуватого від потерпілого, а також доповнити дефініцію статті особливим суб'єктом – посадовою особою, яка вчиняє злочинні діяння щодо особи, використовуючи службове становище та з корисливих мотивів. Зазначено, що перспективним є подальші розроблення питання формування криміналістичної характеристики та положень розслідування доведення до

самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого.

Ключові слова: доведення до самогубства, спосіб учинення злочину, матеріальна залежність, службова залежність.

Semak S. Ways of bringing a person to suicide who was financially or otherwise dependent on the culprit

The article analyzes the methods of committing a criminal offense that belong to the subject of proving the suicide of a person who was financially or otherwise dependent on the accused, as they are the main components of the objective side of such a crime. It has been established that among the methods of bringing a person who was financially or otherwise dependent on the accused to suicide, cruel treatment is singled out, one of the forms of which in view of Part 2 of Art. 120 of the Criminal Code of Ukraine is economic violence, blackmail, systematic humiliation of human dignity, systematic illegal coercion. It is emphasized that the method of bringing a person to suicide is one of the key elements of the forensic characteristics of such a criminally punishable act, which presents the widest range of forensic information and enables the investigator to navigate and recreate the events of the crime and establish the optimal methods of its investigation. It is noted that bringing to suicide a person who was financially or otherwise dependent on the accused may be committed in the form of action or inaction. On the objective side of the composition of such a crime, the process of its commission is characterized by a gradual development of events that begin with the actions or inaction of the criminal and end with the suicide or attempted suicide of the victim. It was concluded that in order to correctly apply the provisions of Part 2 of Art. 120 of

the Criminal Code of Ukraine should be considered as a qualifying feature not only the material dependence of the victim on the accused, but also the accused on the victim, and also supplement the definition of the article with a special subject – an official who commits criminal acts against a person, using his official position and for selfish reasons. It was noted that it is promising to further develop the issue of the formation of a forensic characterization and the provisions of the investigation into the suicide of a person who was financially or otherwise dependent on the accused.

Key words: leading to suicide, method of committing the crime, material dependence, service dependence.

Література

1. Phillips J. G., Diesfeld K., Mann L. Instances of online suicide, the law and potential solutions. *Psychiatr Psychol Law*. 2019. 26 (3). P. 423–440. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6762158/>. DOI: 10.1080/13218719.2018.1506719 (дата звернення: 09.12.2023).
2. Економічне насильство. Проект Ed-Era. 2014–2019. URL: <https://nonviolence.ed-era.com/financial-violence> (дата звернення: 09.12.2023).
3. Капустін О. Б. Жорстоке поводження або поводження, яке принижує честь і гідність особи, як приводи, що викликають сильне душевне хвилювання. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2020. № 1 (67). Т. 2. С. 71–79. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2020/part_2/13.pdf. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.1-2.11> (дата звернення: 09.12.2023).
4. Крайник Г. С., Кононос В. А. Доведення до самогубства: до питання кримінально-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 300–304. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/75.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-9/73> (дата звернення: 09.12.2023).
5. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon>.

rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 09.12.2023).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 09.12.2023).

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

8. Папуша І. О. Доведення військовослужбовців до самогубства: проблеми розслідування та попередження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2019. № 40. С. 158–162. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc40/38.pdf>. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.40.36>. (дата звернення: 09.12.2023).

9. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та адміністративних провадженнях: офіційний текст / упоряд. С. А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. Київ : ПАЛІВОДА. В., 2016. 860 с.

10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 1.

11. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 4, 6. 1971. С. 107, 406, 332. URL: <https://sum.in.ua/p/2/332/2> (дата звернення: 09.12.2023).